

УДК 323.15(477):352(477.87)

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2025.33.54>

ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УКРАЇНІ: НАЦІОНАЛЬНИЙ І РЕГІОНАЛЬНИЙ (ЗАКАРПАТСЬКИЙ) ВИМІРИ

Зан Михайло,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри політології і державного управління

Ужгородського національного університету

ORCID ID: 0000-0001-8967-0083

У статті розглядається проблематика етнополітичного менеджменту в Україні на національному й регіональному (на прикладі Закарпатської області) рівнях. Автор аналізує останні дослідження та публікації, присвячені цій проблемі. На його думку, етнополітичний менеджмент в Україні еволюціонував і пройшов чотири етапи: перший етап (1991–2004), у рамках якого модель етнополітики держави наближалася до політики мультикультуралізму; другий етап (2005–2013), у часи якого завдяки спекуляціям довкола мовного питання й правами національних меншин, зокрема російської, етнополітика України сконцентрувалася на демаркаційній межі «Схід–Захід»; третій етап (2014–2021), під час якого етнополітичний менеджмент України реалізує формат інтеграційної моделі етнополітики; четвертий етап (із лютого 2022 року), коли через протидію дезінформації та деструктивному концепту «руського мира» формується нова ідентичність української політичної нації.

Автор звертає увагу на те, що на стратегічному рівні етнополітичного менеджменту України представлені такі владні інституції, як Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Уповноважений із захисту державної мови; відділ забезпечення діяльності Уповноваженого Президента України у справах кримськотатарського народу тощо. Водночас на тактичному рівні управління етнокультурною різноманітністю й урегулювання етнополітичних процесів здійснює Державна служба з етнополітики та свободи совісті. Дорадчими інституціями на національному рівні етнополітичного менеджменту є Експертна рада з питань етнополітики й Рада громадських об'єднань національних меншин (спільнот) України.

Констатовано, що на регіональному рівні (Закарпаття) до структури етнополітичного менеджменту входять постійна комісія з питань освіти, науки, духовності та національних меншин при Закарпатській обласній раді; Управління національностей та релігій при Департаменті стратегічних комунікацій, національностей та релігій Закарпатської обласної державної (військової) адміністрації; Центр культур національних меншин Закарпаття в м. Ужгороді.

З урахуванням позитивного досвіду сусідніх країн і нагальності врегулювання окремих етнополітичних проблем в Україні автор рекомендував у повоєнній перспективі започаткувати роботу інституції Уповноваженого у справах ромських громад України та структурного підрозділу на базі ДЕСС, базовим завданням якого б стала координація етнокультурної взаємодії з українською діаспорою.

Ключові слова: етнополітичний менеджмент, міноритарні етнічні групи, національні меншини, корінні народи, парламент, президент, уряд, регіональна влада, Україна, Закарпатська область.

Zan Mykhaylo. Ethnopolitical management in Ukraine: national and regional (Transcarpathian) dimensions

The article explores the challenges of ethnopolitical management in Ukraine at both the national and regional levels, with particular attention to the Transcarpathian region as a case study. The author reviews recent scholarly research and publications addressing this issue. It is argued that ethnopolitical management in Ukraine has undergone four distinct stages of development: Stage I (1991–2004): during this period, the state's ethnopolitical model closely aligned with the principles of multiculturalism; Stage II (2005–2013): this stage was characterized by the politicization of language and minority rights—particularly concerning the Russian-speaking population—leading to the emergence of a pronounced «East–West» divide in Ukraine's ethnopolitical discourse; Stage III (2014–2021): in response to new political and security challenges, Ukraine adopted an integrationist model of ethnopolitics, aiming to strengthen national unity; Stage IV (from February 2022): amid the full-scale Russian invasion, efforts have intensified to counter disinformation and the destructive narrative of the «Russian World», contributing to the formation of a renewed Ukrainian political identity.

The author emphasizes that, at the strategic level of ethnopolitical management in Ukraine, several key government institutions are involved. These include the Committee on Human Rights, De-occupation and Reintegration of the Temporarily Occupied Territories of Ukraine, National Minorities, and Interethnic Relations; the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine for Human Rights; the Commissioner for the Protection of the State Language; and the Department for Supporting the Activities of the President's Commissioner for the Affairs of the Crimean Tatar People, among others.

At the tactical level, the management of ethnocultural diversity and the regulation of ethnopolitical processes are carried out by the State Service of Ukraine for Ethnic Policy and Freedom of Conscience (DESS). Advisory bodies operating at the national level include the Expert Council on Ethnic Policy and the Council of Public Associations of National Minorities (Communities) of Ukraine.

It was found that, at the regional level – in particular in Transcarpathia – the structure of ethnopolitical management includes the following institutions: the Standing Commission on Education, Science, Spirituality, and National Minorities under the Transcarpathian Regional Council; the Department of Nationalities and Religions within the Department of Strategic Communications, Nationalities, and Religions of the Transcarpathian Regional State (Military) Administration; and the Center for Cultures of National Minorities of Transcarpathia, located in the city of Uzhhorod.

Taking into account the positive experience of neighboring countries and the pressing need to address specific ethnopolitical challenges in Ukraine, the author recommends that, in the post-war period, the Ukrainian government establish the institution of a Government Plenipotentiary for Roma Communities. Additionally, it is proposed to create a dedicated structural unit within the State Service of Ukraine for Ethnic Policy and Freedom of Conscience (DESS), whose primary function would be to coordinate ethnocultural engagement with the Ukrainian diaspora.

Key words: *ethnopolitical management, minority ethnic groups, national minorities, indigenous peoples, parliament, president, government, regional government, Ukraine, Zakarpattia Oblast.*

Етнополітичний менеджмент є складником державного управління, що включає розгалужену структуру публічних інституцій, головною метою яких є регулювання взаємин держави й етнічних груп усередині країни та поза її межами (переважно через зв'язок із діаспорою). Як система управління етнополітичних процесів у рамках політичної системи держави, етнополітичний менеджмент спрямований на забезпечення міжетнічної злагоди, етнополітичної стабільності, соціальної інтеграції та національної безпеки. Інституції, що забезпечують етнополітичний менеджмент, представлені як на рівні центральних, так і регіональних органів публічної влади й місцевого самоврядування.

Проблема збалансування інтересів держави й насамперед громадянського сегменту міноритарних етнічних громад у рамках етнополітичного менеджменту залишається актуальною. Особливо це стосується України, оскільки вона є державою з поліетнічним складом населення, де вирізняються чотири мультикультурні регіони (АР Крим, Одещина/Південна Бессарабія/Буджак, Чернівецьчина/Північна Буковина, Закарпаття). Відтак забезпечення збалансованого етнополітичного менеджменту має вагомe значення в сучасних умовах суспільно-політичної трансформації, а також у контексті перспектив повенної стабілізації та європейської інтеграції України.

Проблематика становлення етнополітичного менеджменту в Україні на тлі позитивного досвіду інших держав починає аналізуватися в науковій літературі 2000-х років. Серед перших наукових праць, у яких вона презентована в політологічному дискурсі, варто назвати статті вітчизняних учених Віктора Котигоренка [12] та Олександра Антонюка [1; 2]. Принцип системності в управлінні етнополітичною сферою скрупульозно висвітлив вітчизняний науковець Олександр Майборода [13]. Роль етнополітичного менеджменту України в контексті формування національної ідентичності через протидію загрозам федералізму, регіоналізму й сепаратизму дослідив Ігор Зварич [9]. Формування інституційного рівня державного регулювання міжнаціональних відносин у першій декаді державної незалежності України стає предметом наукових студій Сергія Тимофєєва [25] і Лариси Грицик [4].

Проаналізувавши місце й роль державних органів влади щодо забезпечення прав і свобод національних меншин Закарпатської області [14], дослідниця Ганна Мелеганич презентувала політико-правові основи становлення етнополітичного менеджменту в Україні [15]. Питання інституційного забезпечення публічного управління етнополітичних відносин на загальнодержавному та регіональному рівні України стало предметом окремих публікацій Надії Підбережчик [16–18]. Подібна проблематика сконцентрована в науковій статті Кристини Червеняк [27].

Крізь призму вивчення української діаспори як соціокультурної системи представила проблематику етнополітичного менеджменту дослідниця Катерина Чернова [28]. Особливості формування й реалізації державної політики щодо захисту національних меншин України та Польщі висвітлили дослідники Микола Бучин і Христина Дутчак [29]. У свою чергу, автор статті проаналізував структуру й функції етнополітичного менеджменту України в контексті порівняння з досвідом інших сусідніх країн – Румунії [8] і Словацької Республіки [7].

Серед останніх наукових доробок, які присвячені етнополітичному менеджменту України, вирізняються результати наукових студій Анастасії Дегтеренко в рамках проєкту «Етнополітичний менеджмент в Україні та окремих країнах ЄС: порівняльний аналіз», що оприлюднені на воркшопі, організованому Європейським консорціумом політичних досліджень у травні 2025 року в Карловому Університеті (м. Прага). У доповіді «Етнополітичний менеджмент у системі стійкості територіальних громад України» дослідниця презентувала результати опитування експертів, SWOT-TOWS-аналізу, оцінки індексу

стійкості, case study українського Північного Приазов'я з акцентом на грецьку громаду, а також концептуальну модель майбутньої системи етнополітичного управління, що інтегрує елементи штучного інтелекту [30].

Метою статті є висвітлення структури й функцій етнополітичного менеджменту України на національному та регіональному (Закарпатська область) рівнях.

У контексті вказаної мети автор ставить перед собою такі дослідницькі завдання: 1) охарактеризувати етапи становлення етнополітичного менеджменту України впродовж 1991–2025 років; 2) окреслити структуру та функції етнополітичного менеджменту держави на національному рівні; 3) проаналізувати основні напрями реалізації регіонального виміру етнополітичного менеджменту на прикладі Закарпатської області.

Етнополітичний менеджмент в умовах незалежності України, на наш погляд, пройшов чотири етапи, які пов'язані з трансформацією державної політики у сфері міжетнічних відносин, формуванням ідентичності української політичної нації та зовнішньополітичними факторами.

1 етап (вироблення концептуальних рамок етнополітики України; 1991–2004 роки).

У рамках цього етапу базові принципи етнополітики нової державності України через підтримку етнічного розмаїття й підтримання міжкультурного консенсусу в суспільстві закріплювалися Декларацією прав національностей України (01.11.1991), Законом України «Про національні меншини в Україні» (25.06.1992) і ст.ст. 10, 11, 12, 24, 35, 37, 53 Конституції України (28.06.1996). Держава також ратифікувала важливі міжнародні документи – Рамкову конвенцію про захист національних меншин (09.12.1997) і Європейську хартію регіональних мов або мов меншин (15.05.2003).

Тривалий період у структурі Кабінету Міністрів України діяв спеціальний орган влади, який реалізував етнонаціональну політику держави на стратегічному й тактичному рівнях етнополітичного менеджменту. Він часто змінював свою назву та підпорядкування: Комітет у справах національностей (лютий 1992 – квітень 1993 роки); Міністерство України у справах національностей та міграції (квітень 1993 – липень 1994 роки; грудень 1995 – вересень 1996 роки); Міністерство України у справах національностей, міграції та культур (липень 1994 – грудень 1995 роки); Державний комітет України у справах національностей та міграції (вересень 1996 – квітень 2000 роки; грудень 2001 – листопад 2006 роки); Державний департамент у справах національностей та міграції у складі Міністерства юстиції (квітень 2000 – грудень 2001 роки) [12, с. 52–53]. Упродовж цього етапу орган державної влади, який опікувався питаннями етнополітики, по чергово очолювали Олександр Смець (1993–1995), Володимир Євтух (1995–1998), Микола Рудько (1998–2000), Григорія Середа (2000–2002) та Геннадій Москаль (2002–2005).

Як дорадчий орган, який включався в структуру етнополітичного менеджменту України, за часів другої каденції президентства Леоніда Кучми (1994–2005) була організована Рада представників громадських організацій національних меншин України, яку очолював лідер угорців України Іштван Гайдош.

2 етап (етнополітична регіоналізація України в контексті демаркаційної асиметрії «Схід-Захід»; 2005–2013 роки).

Державний комітет України у справах національностей та міграції, який упродовж 2005–2006 років очолював Сергій Рудик, у листопаді 2006 року трансформований у Державний комітет України у справах національностей та релігії (листопад 2006 – грудень 2010 роки). Його керівниками по чергово були Георгій Попов (2006), Олександр Саган (12.2006–05.2009), Юрій Решетников (05.2009–07.2010) і Юрій Богуцький (07–12.2010).

Із 2011 року до лютого 2020 року питання етнонаціональної політики на урядовому рівні вирішував Департамент у справах релігій та національностей при Міністерстві культури України. Його директорами були Володимир Любчик (09.2011–09.2013) і Михайло Мошкола (10.2013–02.2014).

Цей етап позначений динамікою суспільно-політичної активності громадян, використання мовного питання в політичній боротьбі та розмежуванням політичного класу України за лінією «Схід-Захід», що започатковали події Майдану/Помаранчевої революції 22 листопада – 26 грудня 2004 року. Зміна влади через прихід на посаду Президента України в лютому 2010 році Віктора Януковича спричинила суттєвий відкат від попередніх принципів етнополітики. Найбільш істотно це відобразилося в нормах Закону України «Про засади державної мовної політики» (03.07.2012–28.02.2018), які розширили публічний статус 18 регіональних мов. Проросійське спрямування Закону й відмова від подальшої євроінтеграції України з боку вищого керівництва держави заклали чергове протистояння в суспільстві, що трагічно відобразилося в подіях Євромайдану/Революції гідності (21.11.2023–22.02.2014) і російсько-української війни (20.02.2014 – дотепер).

Зауважимо, що під час президентства Віктора Ющенка у 2006 році названу вище Раду представників громадських організацій національних меншин України було ліквідовано й створено Раду з питань етнонаціональної політики. Відповідно до Указу нового Президента Віктора Януковича, у 2010 році створено Громадську гуманітарну раду при Президентові України. Відповідні ради також формувалися при обласних державних адміністраціях.

3 етап (етнополітика постмайданної України й боротьба за європейську цивілізаційну ідентичність української нації; 2014–2021 роки).

На цьому етапі Департамент у справах релігій та національностей при Міністерстві культури України очолювали Володимир Юшкевич (03–11.2014) та Андрій Юраш (11.2014–02.2020). Структура Департаменту у справах релігій та національностей складалася з відділів: 1) релігієзнавчо-аналітичної роботи; 2) моніторингу діяльності та реєстрації статутів релігійних організацій; 3) комунікації та сприяння діяльності релігійних організацій; 4) інформаційно-аналітичної роботи з питань етнополітики; 5) міжнародного співробітництва з питань національних меншин; 6) взаємодії з національними спільнотами України та закордонними українцями [5].

У червні 2014 року в рамках структури Кабінету Міністрів України призначений Урядовий уповноважений з питань етнонаціональної політики, на якого покладалася взаємодія з органами виконавчої влади й інститутами громадянського суспільства з метою забезпечення захисту прав міноритарних етнічних громад і збереження міжетнічної злагоди в українському суспільстві [23]. Ним став громадський активіст, юрист і публіцист Геннадій Друзенко. Утім через неповний рік (15.04.2015) посада була ліквідована. В інтерв'ю в газеті «Дзеркало тижня» Геннадій Друзенко відзначав, що «система пережила кризу і відторгає «чужих» [3].

3 лютого 2017 року при Міністерстві культури України діє Експертна рада з питань етнополітики (Володимир Євтух) як консультативно-дорадчий орган. Він створений з метою «проведення аналізу суспільних процесів, підготовки експертної оцінки, надання рекомендацій та пропозицій з питань етнополітики, а також забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері міжнаціональних відносин та захисту прав національних меншин» [21].

12 червня 2019 року Кабінет Міністрів України створив Державну службу України з етнополітики та свободи совісті (далі – ДЕСС) як центральний орган виконавчої влади, що мав бути сформований на базі Департаменту у справах релігій та національностей. Гранична чисельність працівників цього органу виконавчої влади мала становити 57 осіб. Відповідне Положення про Державну службу України з етнополітики та свободи совісті та внесення змін до Положення про Міністерство культури України прийнято 21 серпня 2019 року. Головним завданням новоствореного органу мало стати «підвищення ефективності здійснення державної політики, спрямованої на утвердження суспільної злагоди, створення умов для розвитку усіх етнічних та релігійних спільнот України, дотримання загальноновизнаних стандартів прав людини у галузі забезпечення прав національних меншин та свободи віросповідання» [26]. Першою очільницею ДЕСС стала соціологиня Олена Богдан (03.2020–12.2022). 3 19 грудня 2022 року її головою є вітчизняний релігієзнавець Віктор Єленський.

У рамках цього етапу на рівні парламенту й уряду України прийнято низку нормативно-правових документів етнополітичного характеру: ст. 7 Закон України «Про освіту» (05.09.2017); ст. 5 Закону України «Про повну загальну середню освіту» (15.01.2020); Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (25.04.2019); Закон України «Про корінні народи України» (01.07.2021); Стратегію сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року (28.07.2021). Ці документи засвідчують, що на державному рівні утвердилася інтеграційна модель етнополітики, яка прагне віднайти баланс між єдністю української політичної нації та правами, специфічними етнокультурними запитами й інтересами національних меншин.

4 етап (етнополітика України в умовах широкомасштабного російського вторгнення, переосмислення й формування нової ідентичності української політичної нації; з 24.02.2022 року).

Через зовнішню загрозу знищення української державності в цей час відбувається потужна мобілізація громадян України та посилення соціальної солідарності як серед етнічних українців, так і в середовищі представників міноритарних етнічних громад України. У рамках національного спротиву нового смислового наповнення набуває категорія української політичної нації. Ці зміни закріплені в нормативно-правовому форматі через прийняття низки важливих документів: Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» (13.12.2022); Концепції Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року (12.05.2023); Методології використання мов національних меншин (спільнот) України в населених пунктах, у яких традиційно проживають

особи, які належать до національних меншин (спільнот) України, або в яких такі особи становлять значну частину населення (09.02.2024). Незважаючи на це, у середовищі окремих національних меншин, зокрема угорської громади Закарпаття, виникають критичні зауваження й дискусії щодо оптимального балансу між державною політикою інтеграції та збереженням етнокультурної ідентичності.

Необхідно зауважити, що етнополітичний менеджмент в Україні є складником національної безпеки держави. Як зазначає вітчизняна дослідниця Анастасія Дегтеренко, на сучасному етапі етнополітичний менеджмент в Україні реалізується на чотирьох рівнях: стратегічному, тактичному, оперативному та дорадчому. Стратегічний рівень передбачає прийняття важливих етнополітичних рішень. Його функції покладено на окремі департаменти й управління Офісу Президента України та комітети Верховної Ради України. На тактичному рівні розробляються конкретні методики, заходи й засоби реалізації прийнятих рішень. Кабінет Міністрів України забезпечує реалізацію етнонаціональної політики та координує роботу міністерств та інших органів виконавчої влади. На операційному рівні етнополітика України реалізується в її регіонах. Громадські організації є рушійною силою операційного рівня етнополітики України. Дорадчий рівень етнополітичного менеджменту, у свою чергу, репрезентований відповідними дорадчими інституціями як на стратегічному, так тактичному й операційному рівнях [30].

Аналізуючи структуру етнополітичного менеджменту на національному рівні, відзначимо, що в стратегічному форматі управлінням етнокультурною різноманітністю України в основному (до етнополітики дотичні також інші структурні підрозділи вищої державної влади – М. 3.) займаються:

1) *Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин* (10 депутатів, зокрема, кримські татари Мустафа Джемільєв та Ахтем Чийгоз; голова Комітету Андрій Задорожний);

2) *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини* (з 1 липня 2022 року – Дмитро Лубінець); представником Уповноваженого з рівних прав і свобод прав національних меншин політичних та релігійних поглядів є Олександр Осіпов;

3) *Уповноважений із захисту державної мови* (з 15 липня 2025 року – Олена Івановська; керівник Секретаріату Юрій Зубко);

4) *Відділ забезпечення діяльності Уповноваженого Президента України у справах кримськотатарського народу* (головний консультант Ельзара Шукурджієва);

5) *Головне управління стратегічних комунікацій Директорату з питань інформаційної політики Офісу Президента України* (керівник Олена Ковальська).

У контексті тактичного формату етнополітичного менеджменту України центральним органом влади в структурі Кабінету Міністрів України є згадана вище ДЕСС. Серед її головних завдань такі: 1) реалізація державної політики у сфері міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав корінних народів і національних меншин в Україні; 2) унесення на розгляд Кабінету Міністрів України пропозицій щодо формування державної політики у сфері міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав корінних народів і національних меншин в Україні; 3) упровадження євроінтеграційної політики у сфері свободи совісті, релігії та забезпечення прав національних меншин (спільнот) і корінних народів України [22]. Базовими цінностями й принципами роботи ДЕСС є відкритість, єдність у розмаїтті, відповідальність і доброзичливість.

Серед десяти складників у структурі Апарату ДЕСС поряд із відділом у справах релігій вирізняється *відділ етнополітики* (начальник Віктор Коврей) [22]. Головними завданнями відділу етнополітики є розроблення й реалізація державної політики України у сфері: 1) захисту прав національних меншин; 2) підтримки корінних народів України; 3) моніторингу міжетнічних відносин; 4) аналізу ситуацій, пов'язаних із дискримінацією за етнічною ознакою; 5) співпраці з громадськими об'єднаннями національних меншин.

Дорадчою інституцією етнополітичного менеджменту на національному рівні є *Експертна рада з питань етнополітики*, створена 5 жовтня 2020 року. До її складу увійшли науковці та експерти з етнополітики України. Це, зокрема, юристи Ольга Буткевич, Борис Бабін, Всеволод Мицик, політологи Володимир Кулик, Андрій Веселовський, Іван Гомза, політолог-міжнародник Дмитро Тужанський, філософ Володимир Волковський, керівниця Центру суспільних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень, експерт ГО «Український незалежний центр політичних досліджень» Юлія Тищенко, виконавчий директор ГО «Центр близькосхідних досліджень» Ігор Семиволос, заступник виконавчого директора ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», директор Програми регіональних ініціатив Сергій Герасимчук, директор ГО «Центр аналізу регіональних ризиків» Світлана Мітряєва. Головою Експертної ради з питань етнополітики є заступник голови ДЕСС, Надзвичайний і Повноважний Посланник першого класу Ігор Лоссовський [6].

Іншою дорадчою інституцією етнополітичного менеджменту на національному рівні стала *Рада громадських об'єднань національних меншин (спільнот) України*, створена 2 жовтня 2023 року. Відповідно до Наказу ДЕСС від 21 травня 2024 року № Н-53/12, до її складу ввійшли керівники 18 національно-культурних товариств України. Головою Ради є представник громадських об'єднань грецької національної меншини (спільноти) України Олександр Хара [24].

У рамках *операційного формату* етнополітичного менеджменту управління етнокультурним різноманіттям і врегулювання етнополітичних процесів в Україні здійснюється в регіонах з поліетнічним складом населення, зокрема Одеській, Чернівецькій і Закарпатській областях. Акцентуючи увагу на останній, зауважимо, що структуру етнополітичного менеджменту на регіональному рівні (Закарпаття) ми розглядаємо крізь призму функціонування таких інституцій.

По-перше, при Закарпатській обласній раді діє *Постійна комісія питань освіти, науки, духовності та національних меншин* (раніше – Постійна комісія з питань освіти, науки, культури, духовності, молодіжної політики, фізкультури і спорту, національних меншин та інформаційної політики). Тривалий час її очолює Ільдіко Орос, очільниця Закарпатського угорськомовного педагогічного товариства, президент Закарпатського угорськомовного інституту імені Ференца Ракоці II. До Постійної комісії входять також Марія Сігетій (заступник голови комісії), Роланд Цебер (секретар комісії), Йосип Шорі (член комісії) [20].

По-друге, після 2020 року *Управління національностей та релігій* як окремий підрозділ при *Закарпатській обласній державній адміністрації* був підпорядкований *Департаменту культури, національностей та релігій Закарпатської обласної (військової) адміністрації* (директор Євген Тищук). Однак згодом Управління національностей та релігій включено до структури *Департаменту стратегічних комунікацій, національностей та релігій Закарпатської обласної державної (військової) адміністрації* (директор Роман Молдавчук). У цей час Управління національностей та релігій очолює Олександр Лях. Його заступником є Наталія Шутанич.

Серед базових завдань Управління національностей та релігій Закарпатської обласної державної (військової) адміністрації можна виділити такі: 1) забезпечення реалізації державної політики у сфері міжетнічних відносин, релігії та захисту прав національних меншин (спільнот); 2) сприяння гармонізації міжетнічних і міжконфесійних відносин, збереженню й розвитку етнічної самобутності національних меншин (спільнот), реалізації права громадян на свободу совісті.

Управління національностей та релігій при Закарпатській обласній державній (військовій) адміністрації, відповідно до своїх компетенцій у сфері регіональної етнополітики, аналізує стан і тенденції міжетнічних відносин на Закарпатті, займається підготовкою відповідних інформаційних матеріалів. Управління координує взаємодію місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування з питань міжетнічних і міжконфесійних відносин, контролює дотримання законодавства щодо прав національних меншин (спільнот). У межах своєї компетенції Управління вживає заходів щодо запобігання проявам розпалювання міжетнічної та міжконфесійної нетерпимості в Закарпатській області.

По-третє, з метою координації взаємодії між десятками національно-культурних товариств Закарпаття, у жовтні 1999 року на Закарпатті починає діяльність перший в Україні *Центр культур національних меншин Закарпаття*. У Положенні «Про Центр культур національних меншин Закарпаття у м. Ужгороді» його визначено «державним культурно-інформаційним, організаційно-методичним та консультативним закладом, діяльність якого спрямована на реалізацію державної політики у сфері задоволення етнокультурних потреб національних меншин, відродження, збереження і розвитку в області їхніх культур, мов, звичаїв та традицій» [19]. На цей час керівником Центру культур національних меншин Закарпаття є Марія Моца (Гаврилешко).

З початком широкомасштабного російського військового вторгнення у 2022 році Центр культур національних меншин Закарпаття систематично висвітлює матеріали про діяльність національно-культурних товариств із надання гуманітарної допомоги внутрішньо переміщеним особам та українським військовим. Зокрема, оприлюднені заяви й інші інформаційні матеріали громадських організацій міноритарних етнічних громад краю, які виступають проти війни, підтримуючи територіальну цілісність України та необхідність закриття українського повітряного простору, у тому числі з боку лідерів громади карпатських русинів (Юрій Шипович, Євген Жупан та ін.).

Привертає увагу те, що в умовах російсько-української війни Закарпатська область стала для України пілотним регіоном щодо практики консультацій між представниками національних меншин (спільнот) і центральною та місцевою владою. Перша консультація відбулася в серпні 2023 року в рамках виконання основних міжнародних зобов'язань і рекомендацій Європейської Комісії щодо реформування законодавства України у сфері захисту прав України й імплементації законодавства України,

упровадження низки підзаконних актів, передусім Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті». У 2024 році Центр культур національних меншин Закарпаття «спільно з громадськими організаціями національних меншин (спільнот) працював над імплементацією реформованих законів України про національні громади, реалізацією питань в сфері забезпечення прав національних меншин на шляху до вступу України в Європейський Союз, а також положень Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року» [10].

Центр культур національних меншин Закарпаття здійснював інформаційне забезпечення заходів і програм, що реалізуються громадськими організаціями етнічних громад краю, насамперед «План заходів із виконання Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини в українському суспільстві на період до 2030 року», а також низку проєктів, які реалізували національно-культурні товариства Закарпаття.

Якщо Центр культур національних меншин Закарпаття презентує регіональний/обласний рівень етнополітичного менеджменту, то *Центр громадськості та національних культур у м. Мукачеві* являє собою локальний/місцевий рівень управління етнокультурною різноманітністю. Комунальна установа «Центр громадськості та національних культур» Мукачівської міської ради створена в м. Мукачеві 22 серпня 2019 року. Це – колишній Будинок русинів, який реконструювала місцева влада. Будинок збудований у 1930 році й занесений до списку пам'яток архітектури місцевого значення. Діяльність Центру громадськості та національних культур спрямовується на розвиток громадянського суспільства й національних меншин (спільнот), задоволення їхніх етнокультурних потреб на рівні Мукачівської територіальної громади. При Центрі громадськості та національних культур працюють представники всіх громадських організацій і національно-культурних товариств м. Мукачева [11].

Таким чином, етнополітичний менеджмент в Україні є динамічною системою, що має на меті забезпечити стабільність у поліетнічному просторі українського суспільства, зокрема інтегрувати/включити різні міноритарні етнічні групи в процес формування політичної нації та запобігати виникненню міжетнічних конфліктів. Ефективність управління етнічною багатоманітністю залежить від здатності органів публічної влади підтримувати міжкультурний діалог, забезпечувати права національних меншин і корінних народів, зберігаючи при цьому єдність української політичної нації. Відтак структура етнополітичного менеджменту є однією з важливих ланок формування громадянського суспільства, що сприяє євроінтеграційному процесу України.

Етнополітичний менеджмент в Україні пройшов чотири етапи, у рамках яких змінювалися моделі управління етнокультурною різноманітністю українського суспільства. На першому етапі (1991–2004) через ліберальний підхід держави модель етнополітики наближалася до реалізації мультикультуралізму. У рамках другого етапу (2005–2013) через спекулювання довкола мовного питання та спекулювання правами міноритарних етнічних груп етнополітика України реалізувалася в контексті регіоналізації й дихотомії «Схід–Захід». У часи третього етапу (2014–2021) етнополітичний менеджмент України набуває формату інтеграційної моделі, що прагне знайти баланс між єдністю політичної нації та правами національних меншин. Сучасний етап (із лютого 2022 року) демонструє формування нової ідентичності української нації через протидію дезінформації та деструктивним наративам «руського мира».

Центральним органом виконавчої влади, який на тактичному рівні забезпечує управління етнокультурною різноманітністю й урегулювання етнополітичних процесів в Україні, є ДЕСС. Її функції передбачають моніторинг та аналіз міжетнічних відносин у регіонах, протидію дискримінації, ксенофобії й мові ворожнечі, сприяння інтеграції міноритарних етнічних громад, запобігання міжетнічним конфліктам і врегулювання їх, створення дискусійного майданчику для міжкультурного діалогу в Україні. Дорадчими органами на національному рівні етнополітичного менеджменту є Експертна рада з питань етнополітики й Рада громадських об'єднань національних меншин (спільнот) України.

На регіональному рівні (на прикладі Закарпаття) до структури етнополітичного менеджменту входять: 1) постійна комісія з питань освіти, науки, духовності та національних меншин при Закарпатській обласній раді; 2) Управління національностей та релігій при Департаменті стратегічних комунікацій, національностей та релігій Закарпатської обласної державної (військової) адміністрації; 3) Центр культур національних меншин Закарпаття в м. Ужгороді.

Ураховуючи позитивний досвід сусідніх країн і нагальність урегулювання окремих етнополітичних проблем України в контексті європейських принципів плюралістичної демократії, уже в найближчій повоєнній перспективі вважаємо за необхідне створити й започаткувати практичну роботу: 1) спеціальної інституції Уповноваженого у справах ромських громад України; 2) окремого структурного підрозділу на базі ДЕСС, який би координував етнокультурну взаємодію з українською діаспорою.

Література:

1. Антонюк О. Етнополітичний менеджмент: теоретичне обґрунтування та емпірична реальність. *Персонал*. 2007. № 6. С. 21–27 (початок); № 8. С. 4–9 (закінчення).
2. Антонюк О.В., Антонюк О.Л. Теоретико-методологічні засади етнополітичного менеджменту. *Наукові праці МАУП*. 2007. Вип. 2 (16). С. 160–166.
3. Ведернікова І. Колишній неуповноважений, або як система пережила кризу і відторгає «чужих». *Дзеркало тижня*. Дата оновлення: 29.05.2015. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/kolishniy-neupovnovazheniy-abo-yak-sistema-perezhila-krizu-i-vidtorgaye-chuzhih-.html> (дата звернення: 12.08.2025).
4. Грицик Л. Формування інституційного рівня державного регулювання міжнаціональних відносин в Україні (1991–2011 рр.). *Часопис української історії*. 2014. Вип. 29. С. 46–51.
5. Департамент у справах релігій та національностей. *Міністерство культури України*. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245168495 (дата звернення: 16.11.2018).
6. Експертна Рада з питань етнополітики. *Державна служба з етнополітики та свободи совісті*. URL: <https://dess.gov.ua/expert-council-on-ethnic-affairs/> (дата звернення: 27.08.2025).
7. Зан М.П. Порівняльний аналіз етнополітичного менеджменту в Словацькій Республіці та Україні (за результатами експертного опитування). *Політикус*. Одеса, 2020. Вип. 2. С. 177–184.
8. Зан М.П. Структурно-функціональні особливості етнополітичного менеджменту в Україні та Румунії: компаративний вимір. *Політичне життя*. 2019. Вип. 4. С. 22–31.
9. Зварич І. Формування національної ідентичності – домінанта етнополітичного менеджменту України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2009. Вип. 43. С. 330–341.
10. Звіт про роботу Центру за 2024 рік. *Центр культур національних меншин Закарпаття*. URL: <http://centerkyltyr.pp.ua/2024/01/04/5007/> (дата оновлення: 27.08.2025).
11. Комунальна установа «Центр громадськості та національних культур» Мукачівської міської ради. *Мукачівська міська рада*. URL: <https://mukachevo-rada.gov.ua/upravlinnya-mistom/meshkancyu/kultura/klubni-zakladi/centr-gromadskosti-ta-natsionalnih-kultur> (дата оновлення: 27.08.2025).
12. Котигоренко В.О. Становлення державного етнополітичного менеджменту в Україні. *Політичний менеджмент*. 2004. № 6. С. 48–63.
13. Майборода О. Принцип системності в управлінні етнополітичною сферою: проблеми і шляхи вирішення. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2008. Вип. 43. С. 330–341.
14. Мелеганіч Г.І. Місце та роль державних органів влади щодо забезпечення прав і свобод національних меншин: на прикладі Закарпатської області. *Грані : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. 2012. № 6. С. 125–129.
15. Мелеганіч Г.І. Політико-правові основи становлення етнополітичного менеджменту в Україні. *Україна-Цивілізація. Том 3 : Традиції та сучасність українського цивілізаційного простору: проблеми духовної, державної, національної єдності /* Карпатський університет імені Августина Волошина ; Українська богословська академія ; редкол. : В.В. Бедь, архім. (гол. ред.) ; Є.І. Гайданка (відп. секр.), С.В. Урста та ін. Ужгород : Видавничий відділ КаУ, 2015. С. 84–92.
16. Підбережник Н. Інституційний механізм публічного управління у сфері етнополітичних відносин в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 4 (35). С. 104–112.
17. Підбережник Н. Реалізація публічного етнополітичного менеджменту в Україні на сучасному етапі. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 4 (72). С. 74–78.
18. Підбережник Н.П. Інституційне забезпечення публічного управління етнополітичними відносинами на регіональному рівні в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 4 (59). С. 100–107.
19. Положення «Про Центр культур національних меншин Закарпаття у м. Ужгороді». *Центр культур національних меншин Закарпаття*. URL: <http://centerkyltyr.pp.ua/category/%d0%bf%d1%80%d0%be-%d1%86%d0%b5%d0%bd%d1%82%d1%80/> (дата звернення: 27.08.2025).
20. Постійна комісія з питань освіти, науки, духовності та національних меншин. *Закарпатська обласна рада*. URL: <https://zakarpat-rada.gov.ua/oblasna-rada/postijni-komisiji/z-pytan-osvity-nauky-kultury-duhovnosti-molodizhnoji-polityky-fizkultury-i-sportu-natsionalnyh-menshyn-ta-informatsijnoji-polityky/> (дата звернення: 27.08.2025).
21. Про Експертну раду Міністерства культури України з питань етнополітики. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0246-17> (дата звернення: 16.11.2018).
22. Про Службу. *Державна служба з етнополітики та свободи совісті*. URL: <https://dess.gov.ua/about/> (дата звернення: 27.08.2025).
23. Про Урядового уповноваженого з питань етнонаціональної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 червня 2014 р. № 164. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.11.2024).
24. Рада громадських об'єднань національних меншин (спільнот) України. *Державна служба з етнополітики та свободи совісті*. URL: <https://dess.gov.ua/rada-hromadskykh-ob-iednan-natsionalnykh-menshyn-spilnot-ukrainy/> (дата звернення: 27.08.2025).
25. Тимофеев С. Управління у сфері етнонаціональних відносин за часів незалежності української держави. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2010. Вип. 2 (5). С. 52–59.

26. Уряд затвердив Положення про Державну службу України з етнополітики та свободи совісті. *Урядовий портал*. Дата оновлення: 21.08.2019. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-polozhennya-pro-derzhavnu-sluzhbu-ukrayini-z-etnopolitiki-ta-svobodi-sovisti> (дата звернення: 05.11.2019).
27. Червеняк К. Інституційне забезпечення державної етнонаціональної політики в Україні. *Гілея: науковий вісник* : збірник наукових праць / гол. ред. В.М. Вашкевич. Київ : Видавництво «Гілея», 2018. Вип. 137 (10). С. 358–362.
28. Чернова К.О. Етнополітичний менеджмент у феномені національної діаспори. *Український соціум*. 2007. № 1 (18). С. 115–121.
29. Buchyn M., Dutchak Kh. State policy of Ukraine and Poland for the protection of national minorities: comparative analysis. *Humanitarian vision*. 2019. Vol. 5. № 2. P. 21–26.
30. Dehterenko A. Ethnopolitical management in the system of resilience of territorial communities of Ukraine. *European Consortium for Political Research*. URL: <https://ecpr.eu/Events/Event/PaperDetails/78456> (дата звернення: 12.08.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.09.2025

Дата публікації: 28.11.2025